

Кожній людині доводиться вступати у певні відносини з тими чи іншими органами держави та іншими її організаціями. Тому для успішної діяльності кожному суб'єкту необхідно знати призначення і види цих органів, їхні зв'язки, взаємозалежності, юридичні можливості та ін. Саме ці питання висвітлюються у даній темі.

Цілком очевидно, що для юристів практичне значення наукових положень про органи та інші структури держави важливіше ніж для будь-кого.

1. Загальна характеристика механізму держави

Кожна держава для здійснення своїх завдань і функцій повинна створювати різноманітні структури.

Механізм держави — це система всіх державних організацій, які виконують ті завдання і реалізують її функції. Серед таких організацій розрізняють: державні підприємства, державні установи (заклади), державні органи (органи держави).

Державні підприємства — це ті формування, які утворені державою для здійснення матеріально-виробничої діяльності або для надання певних матеріально-побутових послуг і функціонують на засадах госпрозрахунку і самоокупності.

Державні установи (заклади) — це ті організації, які утворені державою у невиробничій сфері для виконання гуманітарних завдань і функціонують в основному на основі бюджетного фінансування.

Органи держави — це ті організації держави, які вона наділила владними повноваженнями щодо інших учасників суспільного життя та необхідними матеріальними засобами для здійснення цих повноважень. Владні повноваження державного органу полягають у можливості встановлювати формально обов'язкові правила поведінки загального чи індивідуального характеру (юридичні приписи) та домагатись, забезпечувати їх виконання.

Особливість владних повноважень державного органу: вони нерідко виступають одночасно і його правом, і обов'язком (наприклад, повноваження прокуратури здійснювати нагляд за законністю). Сукупність передбачених у законі або іншому нормативно-правовому акті прав та обов'язків органу держави становить його компетенцію.

Люди, які працюють у будь-яких державних організаціях, поділяються **на робітників і службовців**.

Робітник — це людина, котра працює у штаті підприємства або іншої державної організації і за встановлену державою заробітну плату виконує певні службові (посадові) функції виробничого характеру.

Державний службовець (державна посадова особа) — це людина, яка працює у штаті державної організації і за встановлену державою заробітну плату виконує певні службові (посадові) функції невиробничого характеру.

Види державних службовців:

керівники (службовці, наділені владними по-вноваженнями щодо інших членів колективу від-повідної державної організації);

спеціалісти (службовці, які мусять мати певні професійні знання для виконання від-повідних про-фесійних обов'язків без владних повноважень);

технічний персонал (службовці, на яких по-кладається виконання допоміжних функцій, що не потребують спеціальної професійної підготовки і владних повноважень).

2. Загальна характеристика апарату та органів держави

Органи держави, як правило, утворюють єдину внутрішньо узгоджену систему, яку, зважаючи на її специфіку у механізмі держави в цілому, слід відобразити окремим, спеціальним поняттям — «апарат держави» («державний апарат»),

Апарат держави (державний апарат) — це си-стема всіх органів держави, які виконують її за-вдання та функції.

Орган держави — це структурно організований колектив державних службовців (або один держав-ний службовець), котрі наділені владними повнова-женнями та необхідними матеріальними засобами для виконання певних завдань і функцій держави.

Види органів держави розрізняються:

1) за місцем, у системі державного апарату:

а) *первинні* — створюються шляхом прямого волевиявлення всього (або певної частини) населення й уособлюють суверенітет держави; б) *вторинні* — всі інші органи, які створюються первинними, походять від них, їм підзвітні;

2) за змістом або напрямком державної діяльності: а) органи законодавчої влади; б) гла-ва держави; в) органи державного управління (ви-конавчої влади); г) судові органи; д) органи кон-трольно-наглядові;

3) за способом утворення: а) виборні; б) при-значувані; в) ті, що успадковуються;

4) за часом функціонування: а) постійні;

б) тимчасові;

5) за складом: а) одноособові; б) колегіальні;

6) за територією, на яку поширюються їхні повноваження: а) загальні (центральні); б) міс-цеві (локальні).

До державних органів долучаються *органи місцевого самоврядування*, які на локальному рівні виконують переважно юридичними засобами низку владних функцій, хоча формально вони не вважаються офіційними представниками (органами) держави. Це так звані *муніципальні органи*.

Первинні муніципальні органи утворюються (обираються) громадянами, що проживають у межах певної адміністративно-територіальної одиниці (тобто певною територіальною спільністю). Вони теж тією чи іншою мірою задіюються до виконання державних завдань і функцій.

3. Принципи і риси апарату держав соціально-демократичної орієнтації. Його склад

Апарат держав соціально-демократичної орієнтації:

- виражає і виконує волю більшості населення (*принцип демократизму*);
- визнає, допомагає здійснювати, охороняє й захищає основні права людини (*принцип гуманізму*);
- забезпечує згоду, консенсус між різними частинами суспільства, баланс різноманітних інтересів (*принцип соціально-політичної справедливості*);
- визнає і рівною мірою сприяє здійсненню, охороні та захисту основних прав титульної (корінної) нації та всіх інших націй, що живуть у даній державі (*принцип національної рівноправності*);
- свою діяльність спрямовує на виконання законів, здійснює на підставі законів і в порядку, ними передбаченому (*принцип законності*);
- будується на основі єдності й незалежності державної влади як єдиного носія та виразника суверенітету народу (нації), його права на самовизначення (*принцип суверенності державної влади*);
- розподіляє основні функціональні напрямки діяльності (нормотворчість, законотворення, судочинство, нагляд і контроль) між відповідними спеціалізованими системами органів (*принцип розподілу влади*);
- у своїй діяльності основну роль відводить організаційним та виховним методам; методи примусу мають відносно другорядне, допоміжне значення (*принцип ненасильства*);
- свої функції виконує із залученням до співпраці муніципальних органів та різноманітних громадських об'єднань (*принцип громадськості*).

Апарат держави соціально-демократичної орієнтації складається, у найбільш загальному вигляді, з таких частин, ланок:

Орган законодавчої влади (парламент)

Основне призначення, «покликання» парламенту — бути представником (представницьким органом) всього дорослого населення держави, усіх його частин з тим, щоб виражати і проводити у життя його волю та інтереси. Основними напрямками діяльності парламенту є прийняття законів держави (законодавча функція), контроль за їх виконанням (контрольна функція) та регулювання фінансових коштів, бюджету держави (фінансово-розпорядча функція). Ці функції парламент виконує як безпосередньо, так і через утворювані ним комісії, комітети та ін.

У державах соціально-демократичної орієнтації парламент (у різних країнах він має різні назви — Національні збори, Верховна Рада, Конгрес, Сейм тощо) утворюється, як правило, шляхом проведення загальних рівних виборів. Він може не поділятися на частини — бути однопалатним (Україна, Фінляндія, Угорщина, Греція, Данія, Швеція, Болгарія та ін.) або ж складатися з двох частин — палат (Англія, США, Росія, Австрія, Італія, ФРН, Норвегія та ін.). Двопалатна структура парламенту (бікамералізм) найбільш виправдана у тих країнах, де існує федеративний державний устрій. Палати парламенту зазвичай відрізняються порядком (правилами) формування та повноваженнями (компетенцією).

Основна ідея парламенту може, проте, зазнавати певних деформацій у тих випадках, коли, скажімо, не всі повнолітні громадяни беруть участь у його виборах (зокрема, у формуванні другої палати) або коли верхня палата значно обмежує, гальмує діяльність першої, нижньої, або ж коли інші вищі органи держави (глава держави, уряд, вищі судові інстанції) коригують рішення парламенту, так чи інакше впливаючи на нього.

Глава держави

Призначення цього органу (президента, монарха) — уособлювати державу, її народ

(націю), представляти її у зовнішніх відносинах, координувати, узгоджувати діяльність інших структур держави. Для виконання зазначених функцій гла-ва держави формує відповідні служби, організації.

У президентських республіках або дуалістичних монархіях глава держави, крім того, формуючи та очолюючи вищий орган виконавчої влади (уряд), спрямовує його діяльність або ж безпосередньо керує ним.

Виборний глава держави (президент) обирається або всім населенням (переважно у президентських республіках), або ж парламентом чи, принаймні, за його участю (здебільшого у парламентських чи у республіках змішаної форми правління). У ряді держав існує посада віце-президента (США). **Органи виконавчої влади**

Вони звичайно поділяються на **вищі** (уряд, який у різних країнах має різні власні назви: Рада Міністрів, Кабінет Міністрів та ін.), **центральні** (міністерства, інші відомства) та **місцеві**

(утворювані центральними органами виконавчої влади їхні представництва на відповідних територіях (адміністрації, управління, комітети, відділи, департаменти та ін.).

Ці органи покликані, виконуючи прийняті парламентом закони, здійснювати повсякденне оперативне управління відповідними ділянками суспільного і державного життя.

Уряд формується (починаючи з його глави — прем'єр-міністра) президентом, монархом (відповідно у президентській республіці чи в дуалістичній монархії) або ж парламентом (у парламентській республіці або в парламентській монархії).

У своїй діяльності уряд підзвітний тому органі, який його утворив. Тому зміна домінуючої у парламенті політичної партії (при парламентарній формі державного правління) або обрання президентом особи з іншою політичною програмою, ніж у його попередника, звичайно тягне за собою призначення нового прем'єр-міністра та й, зрештою, усього уряду, а також значної частини вищого чиновництва. Що ж стосується місцевих органів виконавчої влади, то їх персональний склад може залишитись при

цьому майже без змін, оскільки во-ни зобов'язані беззастережно виконувати вказівки вищестоящої адміністрації. Вважається, що на ло-кальному рівні органи державного управління «відділені» від політики і мають бути лояльними до держави, яку б політику вона не проводила. Яс-на річ, домогтися цього на практиці вдається, із зрозумілих причин, далеко не завжди. Дається взнаки, зокрема, соціальна неоднорідність різних прошарків державних службовців (вищої, серед-ньої та нижчої ланок управлінської системи, військових і цивільних посадових осіб тощо).

Судові органи

Основне призначення судових органів полягає у розв'язанні конфліктів, суперечок між суб'єкта-ми права, у захисті та відновленні їхніх прав, у притягненні правопорушників до юридичної відпо-відальності.

У державах соціально-демократичної орієнтації ці органи характеризуються, так би мовити, плюралістичністю (здійснюють конституційне, адміні-стративне, цивільне, кримінальне, арбітражне, військове та інші види судочинства), що дозволяє застосовувати диференційовані процедури для вирішення справ, котрі виникають у різних сферах суспільного життя, а тому відзначаються неабия-кою специфікою.

Прийнято розрізняти **органи загального і спе-ціального судочинства** (наприклад, військові трибунали).

У різних державах стосовно різних судових ор-ганів існують, ясна річ, неоднакові правила щодо формування суддівського корпусу (призначення, затвердження, вибори суддів).

Контрольно-наглядові органи

Хоча ці структури утворюються тими або інши-ми вищими органами держави (парламентом, пре-зидентом чи ін.), проте у системі **державного апарату вони посідають окреме місце**

маючи

власну, чітко визначену компетенцію, вони ві-діграють відносно самостійну роль у державі і су-спільстві. До них належать, наприклад,

прокура

тура, омбудсмен

(уповноважений

парламенту з

питань прав людини і громадянина).

Ці органи не є ланкою, елементом, частиною якихось інших державних структур і тому можуть розглядатись як *окремий різновид органів держави*.

